

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

זקיפת מנורה

(כ"א ב') משנה: שלושה דברים רבן גמליאל מחמיר כדברי בית שמאי: אין טומנין את החמין לכתחלה ביום טוב. ואין זוקפין את המנורה ביום טוב. ואין אופין פתין גריצין (ככרות עבים, משום טירחא) אלא רקיקין.¹

(כ"ב א') (שנינו במשנה:) ואין זוקפין את המנורה. (ומברר) מאי קא עביד?

אמר רב חנינא בר ביסנא: הכא במנורה של חוליות עסקין (וכשנפלה, נפרדו חוליותיה), דמחזי כבונה, דבית שמאי סברי, יש בנין בכלים. ובית הלל סברי, אין בנין בכלים ואין סתירה בכלים.

שיטות הראשונים

דין בניין בכלים: בסוגיין מבואר דבית הלל סברי אין בניין בכלים. והלכה כמותם. ואילו **במסכת שבת** (מ"ו א') מבואר דבמנורה של חוליות, לדברי הכל אסור לטלטלה. ודנו **הראשונים** ביחס בין הסוגיות:

הרי"ף לא הביא סוגיא דשבת.² **תוספות** תירצו, דהתם מיירי בשבת, והכא מיירי ביו"ט ולא החמירו חכמים הואיל ואין בנין בכלים. אי נמי, התם מיירי שכולה של חוליות ומפרקין אותה אברים אברים, אבל הכא מיירי שאין חסר כאן רק להקימה קצת, ואינה בעלת אברים דכולה מחוברת היא. וכן **רמב"ם** ו**רשב"א** חילקו בין שבת ליום טוב.³ **השו"ע** פסק **כרמב"ם**.⁴

מתי אומרים אין בניין בכלים: דעת **רש"י** ו**רי"ף**, שאין בניין בכלים בשום אופן שהוא. **רמב"ן**, **רשב"א** ועוד, כתבו, שהעושה דבר מתחילתו, חייב משום בונה.⁵ **תוספות** ו**רא"ש** הוסיפו, דהיינו דוקא כעין החזרת מנורה של חוליות. אבל כשעושה כל הכלי, או תיקון גמור, מיקרי שפיר בנין. וביארו עוד **תוספות**, **סמ"ג** ו**סמ"ק**, דכל בניין שצריך גבורה ואומנות בכלים, שייך בהו בנין. וכעין זה כתבו **רמב"ן**, **רשב"א** ו**ר"ן**.⁶ וכן פסק **השו"ע**.⁷

¹ ובגמרא (כ"ב א') מובאת ברייתא: בית שמאי אומרים, אין אופין פת עבה בפסח. ובית הלל מתירין. ומבאר למסקנה, מאי פת עבה? פת מרובה (ולאו משום חימוץ הוא, אלא משום דטרח טירחא יתירה למחר וליום אחר). וכן פירש הרמב"ם (פיה"מ): ואין הכונה לא גודל הכיכרות ולא קטנן, אלא הכונה ריבוי הלחם ומיעוטו; שבית שמאי אוסרין לאפות פת מרובה ביום טוב, ובית הלל מתירין.

² וכתב רשב"א (חי' שבת מ"ו א', ד"ה הלך דחוליות) שלא הביאה, לומר שאין הלכה כן. דמשמע ליה דאתי כמאן דאמר יש בניין בכלים, אבל אנן קיימא לן דאין בניין בכלים, עיי"ש.

³ אמנם יש חילוק ביניהם: שכן הרשב"א כתב, שאף בחוליותיה רפויין ואין רפויין מותר לזוקפה ביום טוב. וכתב עוד, שלא אמרו אלא במנורה שאין עשויה לתקוע חוליותיה, אבל עשויה לתקוע חוליותיה אסור לזוקפה. ומהרמב"ם נראה דפליג בתרת: א. לא רק רפוי ואינו רפוי, אלא גם במהודקת מותר לזוקפה (כן מבואר בביאור הגר"א, תקיטב, ס"ק ה. וכן כתב בשמו בשער הציון, אות יב). ב. גם בעשויה לתקוע חוליותיה מותר לזוקפה (אלא שצריך ליהזר שלא יתקע). והשו"ע פסק כרמב"ם.

⁴ או"ח תקיטב, מקורות: הרמב"ם (הל' שביתת יום טוב ד, יג). רשב"א (עבוה"ק בית מועד ש"ג סי' ג). וראה מאירי (ביצה כ"א ב', ד"ה ואין זוקפין). תוספות (כ"ב א', ד"ה ובית הלל).

⁵ דאין לך בנין גדול מזה! ואין זה נקרא בנין בכלים, שהרי אינו כלי, אלא עושה כלי.

⁶ שכל כלי שצריך אומן בחזרתו, מיחייב עליה משום בונה, דהוה ליה כעושה כלי מתחלתו, שהרי משעה שנתפרק ואין ההדיוט יכול להחזירו, בטל מתורת כלי. רמב"ן.

⁷ או"ח שיד, א. שם פסק השו"ע: "אין בניין וסתירה בכלים. והני מילי שאינו בניין ממש." וביאר הגר"א (ס"ק ב): "דבניין מחדש הו' בונה." מקורות: רש"י (שבת, פרק כלל גדול, ע"ד ב', ד"ה ואי חייטיה). רא"ש (עירובין, גה; שבת, כבו). תוספות (עירובין, בכל מערבין, ל"ד ב', ד"ה ואמאי; שבת, פרק הבונה, ק"ב ב', ד"ה האי מאן; פרק חבית, קמ"ו א', ד"ה שובר; כלל גדול, ע"ד ב', ד"ה חביתא). ר"ן

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות יום טוב, סימן תקיט)

ב. פלים שְׁהם מְפַצְצִים, כְּגוֹן מְנוּרָה שֶׁל חֲלִיּוֹת וְכֶסֶף וְשֶׁלֶחַן שֶׁהֵם חֲתִיכוֹת חֲתִיכוֹת, מְעַמִּידִין אוֹתָן בְּיוֹם טוֹב; וְהוּא שֶׁלֹּא יִתְקַע.

(או"ח, הלכות שבת, סימן שיד)

א. אֵין בְּנֵין וְסִתְיָרָה בְּכֻלָּם. וְהֵי מִיֵּלִי, שְׁאִינוּ בְּנֵין מִמֶּשׁ...

הנותן שמן בנר והמסתפק ממנו ודין חיתוך ראש הפתילה

(כ"ב א') עולא איקלע לבי רב יהודה. קם שמעיה (דעולא) זקף לה לשרגא (שהיה רוצה שיסתלק השמן לאחוריו, ולא ימשך אחר הפתילה, ותכבה).

איתיביה רב יהודה לעולא: הנותן שמן בנר (בשבת), חייב משום מבעיר. והמסתפק ממנו (נוטל ממנו ואוכל), חייב משום מכבה (וכיבוי ביום טוב לא אישתרי)!

אמר ליה: לאו אדעתאי (לא על דעתי עשה השמש מה שעשה).

אמר רב: קנבא שרי.⁹

שיטות הראשונים

הטיית שמן והסתפקות ממנו: כתבו **תוספות** אינו רוצה לומר מפני שממהר הכיבוי, דלא הוי אלא גרם כיבוי, וגרם כיבוי ביום טוב שרי¹⁰! אלא היינו טעמא הואיל דבאותה שעה שהוא מסתפק ממנה, מכבה קצת ומכסה אורו, דלא יכול לאנהורי כולי האי כי איכא שמן מועט בנר, ולכך נראה ככיבוי.¹¹ וכן כתב **המרדכי**. אבל **הרא"ש** כתב טעמא דמסתפק מן הנר משום שממהר כיבוי^{12,13}.

(שבת, ריש פרק הבונה, לז א ברי"ף, ד"ה ומקשו; ריש פרק כל הכלים, מז א ברי"ף, ד"ה ת"ר דלת; פרק חבית, סא ב ברי"ף, ד"ה מתני שובר. וראה ר"ן סוף פרק כירה בדעת הרי"ף). וכן ראה עוד רמב"ן, רשב"א, ר"ן, ריטב"א, מאירי (שבת, ריש פרק הבונה). סמ"ג (לאוין ס' סה). סמ"ק (מצוה רפב).

⁸ וראה עוד בהרחבה, להלן פרק רביעי, ל"א ב', משנת 'בית שהוא מלא פירות ונפחת', בשיטות הראשונים.

⁹ ראה להלן בשיטות הראשונים.

¹⁰ אף על פי שממהר כיבוי. ובשבת נמי אינו חייב! דתנן (שבת ק"כ א') עושין מחיצה בכל הכלים בין מלאים בין ריקנים בשביל שלא תעבור הדליקה. רבי יוסי אוסר בכלי חרס חדשים מלאים מים, שאינם יכולים לקבל האור והן מתבקעים ומכבים הדליקה, וקיימא לן כרבנן דגרם כיבוי מותר.

¹¹ יש לדקדק בלשון התוספות אם האיסור הוא מהתורה, כדמשמע מתחילת דבריהם, שבאותה שעה מכבה קצת, או כדמשמע בסוף דבריהם, שהוא מדרבנן, שנראה כמכבה. וראה פני יהושע.

¹² ואף רבנן דרבי יוסי מודו בהאי גרם כיבוי דחייב, דעד כאן לא פליגי התם אלא משום דאינו נוגע בדבר הדולק, אלא עושה חוצה לו דבר הגורם הכיבוי כשתגיע שמה הדליקה. אבל השמן והפתילה, שניהם גורמים הדליקה, והממעט מאחד מהם ממחר את הכיבוי. ואין ליטול פתילה דולקת מנר זה ליתן בנר אחר, דמיד שסילקה מן הנר הוה ליה מכבה ומה הועיל אם חזר והדליקה עכ"ל.

¹³ ראה בפסקה הבאה נפקא מינה במחלוקתם, ופסיקת השו"ע ורמ"א.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

חיתוך נר של שעה בעודו דולק: כתבו **תוספות** (לשיטתם), ומכאן יש להתיר נר של שעה גדולה לחתוך למטה ממנה¹⁴. ודוקא לחתוך אותה באור, אבל בסכין אסור¹⁵. ומדברי **הרא"ש** שכתב שרק כשאינו נוגע בדבר הדולק הותר גרם כיבוי, נראה דנר של שעה בעודו דולק אסור לחתכו לשנים אף אם חותכו באור¹⁶. **והשו"ע**¹⁷ פסק **כרא"ש**. **והרמ"א כתוספות**¹⁸.

הוספת פתילות לנר: כתב **הר"ן** שמותר להוסיף פתילות בנר, דכולה הדלקה היא¹⁹. וכן דעת **ראב"ד ורא"ה**. וכן כתב **רשב"א**, אלא שהוסיף דהיינו דוקא כשזה לרבות באורה. שזה לצורך, וכמרבה עצים במדורה. אבל אם לקרב כיבוי, הרי זה אסור, שזה גורם לכיבוי שלא לצורך אוכל נפש. וכן כתב **המאירי**²⁰. **והרמ"א** פסק שמותר להוסיף פתילות לנר דולק, כדי שיבעיר הרבה ויכבה במהרה²¹.

קנבא שרי: **רש"י** פירש למחוט ראש הפתילה כשנעשה פחם²². **והערוך** פירש, אחר שכבה הנר חותכין ראש הפתילה שנשרף. וקמשמע לן שאין בו משום תיקון כלי שמתקן הפתילה כדי שתהא נוחה לידלק. ודוקא כשרוצה להדליק באותו לילה²³. וכן פירשו **תוספות ורא"ש**. וכן פסק **השו"ע**²⁴. **והרי"ף** גרס 'קינסא שרי', ופירש כגון אבוקה שהיא עשויה מחתיכות עצים קטנים, אם נוטל ביום טוב מאותן העצים שלא אחזה בהם האור, שרי²⁵.

¹⁴ כיון דבשעה שחותך אותה אינו מכחיש מאור שלה כלל, אף על פי שהוא גורם לכיבוי שרי.

¹⁵ אליבא דכולי עלמא, דאמרינן לקמן (ל"ב א') במתניתין: חותכה באור בפי שתי נרות. תוספות.

¹⁶ דכיון שעשה מעשה בשעה ובפתילה, חשיב מכבה, ואסור. ולא דמי לפתילה דשרי לחתכה באור, דשאני התם דכשבא לחתכה באור, עדיין לא היתה דולקת דלית ביה משום מכבה. כן דייק הב"י מדבריו.

¹⁷ או"ח תקיד, ג (כן מוכח בשו"ע שפסק כרא"ש "שלא מצא תיקון לנר של שעה אלא לתת סביביו דבר המונע מלישרף קודם שידליקנה, כמו שנראה מדקאמר נר של שעה שרוצה להדליקו ביום טוב, משמע דכשרוצה להדליקו ועדיין לא הדליק מיירי אבל אם היתה דלוקה, כבר אינו יכול לעשות שום תיקון". לשון ב"י על דברי הטור). **אבל דעת הגר"א** (ס"ק ה) **שאף אחר שהדליק הנר מותר ליתן דבר המונע מלישרף, מאחר שאינו עושה מעשה בגוף דבר הנדלק**, וכן הכריע המשנ"ב (ס"ק כ). מקורות: תוספות (כ"ב א', ד"ה והמסתפק). מרדכי (ביצה סי' תרפג). הגהות מימוניות (הל' שביתת יום טוב ד, ג, אות א). רא"ש והגהות אשיר"י (סי' יז). אור זרוע (ח"ב הל' יום טוב סי' שמח).

¹⁸ כתב המרדכי בפרק כל כתבי (שבת סי' שצט) שיש מתירים ביום טוב לתת סכין או כלי או דבר הניטל על נר של שעה שלא במקום הדלקתה, שאינו אלא גרם כיבוי. אבל רבינו יואל פירש דאפילו ביום טוב לא שרינן גרם כיבוי לכתחלה, אלא במקום היזק דוקא. הו"ד בב"י (תקיד, ג).

¹⁹ דאי לא תימא הכי, אסור להדליק שתי פתילות בנר אחד, דהא אי אפשר להדליקן כאחת! אלא ודאי שרי.

²⁰ זה לשונו: ויש מי שאוסר להדליק פתילה אחרת בנר, מאחר שהדליק בו אחת, דהוי ליה גורם לכיבוי. ודברי נשים הם ולא ניתנו ליכתב! מכל מקום אם עושה כן לקרב את הכיבוי, יראה שהוא אסור.

²¹ או"ח תקיד, ב. וכתב בביאור הגר"א (ס"ק ד) שדברי הרמ"א הם על פי מה שפסק (סעי' ג) כדעת תוספות (ראה פסקה קודמת) שמותר לחתוך נר שעה לקצרו. עיי"ש. ובביה"ל כתב שיש מפסקים על פסק הרמ"א שהתיר אף בכוננתו לכבות. עיי"ש. מקורות: ר"ן (יא ב ברי"ף, ד"ה והמסתפק). מאירי (חידושי, כ"ב א, סוד"ה ואמר רב יהודה). רשב"א (עבוה"ק, ג, עמ' כה). ראב"ד (הו"ד בשיטה מקובצת, ד"ה אמר). רא"ה (כ"ב א', ד"ה איתביה).

²² והקשו עליו תוספות ורא"ש, דלקמן פרק המביא (ל"ב ב') מפיק לה בלישנא אחרינא, מוחטים את הפתילה, ומפרש ליה (בגמרא) לעדויי חושכא!

²³ ולשון קנבא כמו קניבת ירק.

²⁴ או"ח תקיד, ד. מקורות: ערוך (הו"ד ברא"ש). רא"ש (סי' יח). תוספות (כ"ב א', ד"ה קנבא).

²⁵ וכעין זה פירש הערוך, והביאו הרא"ש, עיי"ש. וכתב ריטב"א: ולא דמי למסתפק משמן שבנר שאסור, דהתם כל השמן גוף אחד ודבר אחד, אבל הכא כל חד וחד קאי באנפי נפשיה. וכיון שכן, הוא הדין אם היו בנר חתיכות קטנות של חלב דמותר ליטול אחת מהן. וכן פסק משנ"ב (תקיד, ב, ס"ק טו). עיי"ש.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות יום טוב, סימן תקיד)

- ב. להטות הנר כדי להרחיק השמן מן הפתילה חשיב כבוי ואסור; וכן אסור לקח פתילה מנר הדלוק אפלו לתנה בנר אחר, שהרי כשמוציאה מיד הוא מכבה אותה. **הגה:** ומתיר להוסיף פתילות לנר דולק כדי שיבעיר הרבה ויכבה במהרה (ר"ן פ' אין צדין).
- ג. נר של שעוה שרוצה להדליקו ביום טוב וחס עליו שלא ישרף פלו, יכול לתן סביבו קדם שיידליקנו דבר המונע מלשרוף, בענין שיכבה כשיגיע שם. **הגה:** ויש מתירין לחתך נר של שעוה באור, דהינו שמדליקים גם למטה כדי לקצרה, וכן נוהגין; אבל על ידי סכין, אסור (הגהות מימוני פ"ו והגהות אשרי ומרדכי ותוספות פ"ק דביצה). ומתיר להעמיד נר במקום שהרוח שולט, כדי שיכבה; אבל אסור להעמידו שם, אם כבר הרוח מנשב (מהרי"ל).
- ד. נר שכבה ורוצה להדליקו בו ביום, מתיר לחתך ראש הפתילה כדי שיהא נוח לדלק. **הגה:** ושיורי שמן ופתילה מתירין אפלו ביום טוב אחר שבת, או שני ימים טובים של ראש השנה (בית יוסף בשם רב הפוסקים).

כיבוי נר ודליקה

(כ"ב א') בעא מיניה אבא בר מרתא מאביי: מהו לכבות את הנר מפני דבר אחר (לשמש מיטתו)? אמר לו: אפשר בבית אחר. אין לו בית אחר, מאי? אפשר לעשות לו מחיצה (בסדין). אין לו לעשות מחיצה, מאי? אפשר לכפות עליו את הכלי. אין לו כלי, מאי? אמר ליה: אסור.

איתיביה: אין מכבין את הבקעת (חתיכת עץ בוערת) כדי לחוס עליה (שאין כיבוי זה צורך יום טוב). ואם בשביל שלא יתעשן הבית או הקדרה, מותר!

אמר ליה: ההיא רבי יהודה היא (דאמר לקמן מכשירי אוכל נפש שרו, ודריש "יעשה לכם", לכל צרכיכם. והאי נמי צרכיכם הוא, וכן תשמיש). כי קאמינא אנא לרבנן.

בעא מיניה אביי מרבה: מהו לכבות את הדליקה ביו"ט? היכא דאיכא סכנת נפשות, לא קא מבעיא לי, דאפילו בשבת שרי; כי קמבעיא לי משום איבוד ממון, מאי? אמר ליה: אסור.

איתיביה: אין מכבין את הבקעת כדי לחוס עליה. ואם בשביל שלא יתעשן הבית או הקדרה, מותר! (ומתיר) ההיא רבי יהודה היא. כי קאמינא אנא לרבנן.

שיטות הראשונים

אין לו כלי לכפות עליה, אסור: דעת רוב הראשונים שמלאכת כיבוי הותרה לצורך אוכל נפש. והקשו הראשונים, לימא הכא מתוך שהותר כיבוי לצורך (כגון הנחת בשר על גחלים), הותר נמי שלא לצורך, דהוא דבר השווה לכל נפש²⁶ ותירצו

²⁶ וכדאמרין בריש פרק קמא דכתובות (ז' א') דמותר לבעול לכתחלה ביו"ט, ואף על גב דקא עביד חבורה, דמתוך שהותרה חבורה לצורך (אוכל נפש) הותרה נמי שלא לצורך (ובלבד שיהא צורך הנאת היום, או צורך קיום מצוה ביום טוב. תוספות).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דנליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

תוספות ורא"ש, דבעילת מצוה שאני (דהוי צורך מצות היום, אבל שאר בעילות, אין כל כך צורך היום). ועוד, דכיבוי הנר מפני דבר

אחר, הוי כמו מכשירין, דאפילו באוכל נפש אסור^{28,27}.

כיבוי דליקה כדי שלא יישרף ביתו: דעת רש"י, רמב"ן, ורשב"א, שדין כיבוי דליקה כדי שלא יצטרך לישב בשרב ובגשמים, תלוי במחלוקת רבי יהודה ורבנן. ודעת ר"ן, ומרדכי בשם רבינו אלחנן, דהא דאיבעיא לן מהו לכבות, בבית שאין בו צורך יום טוב כלל, אלא דר בבית אחר; אבל דר באותו בית, ואין לו בית אחר לדור בו, אין לך אוכל נפש גדול מזה, ובכי הא אפילו רבנן מודו. והשו"ע פסק כדעה ראשונה²⁹.

כיבוי דליקה שלא תתעשן הקדירה: דעת רא"ש ורשב"א, שבשביל שלא תתעשן הקדירה ותבשילו, מותר לכבות לצורך אוכל נפש, כמו שמותר לבשל ולאפות. והרי"ף ורמב"ם סתמו דבריהם, ומשמע שבכל גוונא אסור. וכן פסק השו"ע³⁰. והרמ"א פסק כרא"ש ורשב"א³¹.

ההיא רבי יהודה היא כי קאמינא אנא לרבנן: כתב הרי"ף דכולהו אמוראי דחו להא מתניתא ואוקמוה כרבי יהודה, למימרא דלאו הילכתא היא³². וכן פסקו רמב"ם ורא"ש. והקשו הראשונים דבפרק אין צדין (כ"ח א') אמרין דהלכה כרבי יהודה! ותירץ רז"ה דאסיקנא התם הלכה ואין מורין כן. וכן תירצו תוספות ורא"ש (תירוץ א)³³. ורמב"ן תירץ שמן התורה מכשירין מותרים. מיהו מדבריהם לא רצו להתירם, אלא כפי מה שהם קרובים לאוכל נפש. וכך הם דברי רבינו ירוחם³⁴. ודעת רוקח, ראב"ד, רשב"ט, ראב"ה, רי"ד, ורי"ז, שהלכה לגמרי כרבי יהודה, ומותר לכבות דליקה אף משום איבוד ממון. והשו"ע³⁵ פסק כהרי"ף ורמב"ם.

²⁷ וכעין זה תירץ רשב"א: "דכבוי לצורך אוכל נפש היינו אורחיה כבשרא אגומרי ומגופו של מעשה הוא, וכן חבורה של בעילה; אבל כבוי הנר משום דבר שאינו מצרכי התשמיש וזה דבר אחר, ככבוי הבקעת בשביל שלא יתעשן הבית."

²⁸ והמשנ"ב (תקיד,ב, ס"ק ה) כתב שאפילו היא בעילת מצוה אסור לכבות. הרי שפסק דלא כתוספות. וכתב בביה"ל (ד"ה או כדי לשמש) שאף הרמ"א שחלק להקל גבי קדירה ובית אם אין לו מקום אחר, ובה לא חלק, שמע מינה שמודה בזה לאסור. אכן הס"ז (ס"ק ב) האריך בזה ודעתו שבעצם ההלכה גם בזה מותר לכבות אם אין לו עצה אחרת, רק שאין מורין כן לאחרים. אבל האחרונים לא סמכו עליו להקל. עיי"ש. מקורות: תוספות (כתובות ז' א', ד"ה אמר ליה). רשב"א (ביצה כ"ב א', ד"ה אין). רא"ש (ס"י ט).

²⁹ או"ח תקיד,א. וראה להלן הכרעתו במחלוקת רבי יהודה וחכמים. מקורות: ר"ן (יא ב ברי"ף, ד"ה גמרא). מרדכי (ס"י תרפא) בשם רבינו אלחנן. רמב"ן (מלחמות). רשב"א (עבוה"ק ב,ח, עמ' רל. בח"י הביא שני הפירושים. ובעבוה"ק מבואר שהכריע כרש"י).

³⁰ או"ח תקיד,א. מקורות: רא"ש (ס"י יט). רמב"ם (הל' שבייתת יו"ט ד,ו). רשב"א עבוה"ק, ב,ח, עמ' רל).

³¹ שגם דעת הר"ן ומרדכי כן (ראה פסקה קודמת), ונקטינן לקולא בדרבנן. דרכי משה. וכן בבית, אם לא יהיה לו מקום לאכול שם ויפסיד סעודתו, מותר לכבות. אבל משום הפסד ממון בלבד, אסור. ובביה"ל (ד"ה אבל) כתב שבב"י הביא דעת המרדכי בשם רבינו אלחנן, שמיקל כשלא יהיה לו בית אחר לדור בו ביו"ט. ולפי הנראה לא סמך עליו רמ"א להקל בזה, דס"ל דזהו רחוק מענייני אוכל נפש.

³² ושמעינן מיהא דלית הילכתא כי הא מתניתא, אלא אסור לכבות את הבקעת, בין לחוס עליה בין שלא יתעשן הבית או הקדירה, הכל אסור.

³³ ובתירוץ ב' תירצו, דהא דשרינן מדרשא ד'לכם', היינו דוקא בדבר שהוא אוכל נפש. אבל במידי דלאו אוכל נפש ממש (שאינו אלא לתשמיש בעלמא, וכן שלא תתעשן הקדירה) החמירו טפי.

³⁴ וסיכם שלשה חילוקים: האחד דבר שאין בו מכשירי אוכל נפש ממש החמירו בו ואסור. כגון כיבוי הנר מפני תשמיש המטה או כדי שלא יתעשן הבית או לכחול העין וכיוצא בזה והשני דבר דאי לא שרית ליה אתי לאימנועי משמחת יום טוב. כגון גריפת תנור וכיריים וכיוצא התירו אותן לכתחלה והשלישי מכשירי אוכל נפש שאפשר לעשותן עם אחרים. כגון השחזת סכין ושפוד שנרצם וכיוצא באלו הלכה ואין מורין כן לרבים עכ"ל. וכתב רמב"ן שכן דעת רי"ף ורבינו חננאל, "ולפיכך דורשין בכלל (דהיינו באופן כללי) הלכה כרבי יהודה במכשירין, ובפרטן מחלקין בהם הכל לפי מה שהוא עניין".

³⁵ או"ח תקיד,א. וראה ט"ז (ס"ק ב) שכתב דמעיקר הדין הכל מותר, אלא שאין מורין כן לרבים, וכנ"ל.

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות יום טוב, סימן תקיד)

א. אסור לכבות דלקה ביום טוב, אפלו אם רואה ביתו שנשרף, אם אין שם סכנת נפשות. ואין מכבין הבקעת, אפלו כדי שלא יתעשן הבית או הקדרה או כדי לטמש מטתו. הגה: ויש אומרים דוקא אם אפשר להציל הקדרה בלא כבוי, אבל אם אי אפשר להציל או לבשל הקדרה בענין אחר רק שיכבה, מתר לכבות, (הרא"ש ומרדכי ור"ן פ"ב דביצה ורשב"א וטור). וכנ"ל עקר; וכן בבית, אם ישרף הבית לא יהיה לו מקום לאכל שם ויפסיד סעודתו, מתר לכבות, אבל אם יש לו בית אחר לאכל שם, אסור לכבות משום הפסד ממונו, (בית יוסף בשם ארחות חיים).

רפואה ביום טוב

(כ"ב א') בעא מיניה רב אשי מאמימר: מהו לכחול את העין ביום טוב? היכא דאיכא סכנה, כגון רירא, דיצא, דמא, דמעטא, וקדחתא, ותחלת אוכלא (תחילת החולי של כל אלו), לא מבעיא לי, דאפילו בשבת שרי; כי קמבעיא לי סוף אוכלא ופצוחי עינא (שקרוב להתרפאות הוא, ואינו כוחל אלא להגיה מאורו), מאי? אמר ליה: אסור.

איתיביה: אין מכבין את הבקעת. ושני ליה כדשנין (ר' יהודה היא, דאמר לכל צרכים).

אמימר שרי למכחל עינא מנכרי בשבתא.

איכא דאמרי, אמימר גופיה כחל עינא מנכרי בשבתא.

אמר ליה רב אשי לאמימר: מאי דעתך, דאמר עולא בריה דרב עילאי: כל צרכי חולה עושין על ידי נכרי בשבת, ואמר רב המנונא: כל דבר שאין בו סכנה, אומר לנכרי ועושה, הני מילי היכא דלא מסייע בהדיה, אבל מר קא מסייע בהדיה, דקא עמיץ ופתח!

אמר ליה: איכא רב זביד דקאי כותך, ושני ליה מסייע אין בו ממש.³⁶

אמימר שרא למכחל עינא ביום טוב שני של ראש השנה (אפילו על ידי ישראל).

אמר ליה רב אשי לאמימר: והאמר רבא, מת ביום טוב ראשון, יתעסקו בו עממין, ביום טוב שני, יתעסקו בו ישראל, ואפילו בשני ימים טובים של ראש השנה. מה שאין כן בביצה (דקדושה אחת הן, ולא הקלו ביום טוב שני של ראש השנה אלא לענין מת בלבד).

אמר ליה: אנא כנהרדעי סבירא לי, דאמרי אף בביצה. ומאי דעתך? דלמא מעברי ליה לאלול, האמר רב חיננא בר כהנא: מימות עזרא ואילך לא מצינו אלול מעובר.

שיטות הראשונים

חילול שבת באיסור שבות על ידי ישראל לחולה שאין בו סכנה: דעת רמב"ן, רשב"א, רא"ש, ור"ן, שאם אין בו סכנת

³⁶ מי שאינו עושה מלאכה ממש, אלא מסייע מעט כי האי, ובלאו הוא מתעבדא, אין בו ממש. רש"י.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

נפש, אם יש בו סכנת איבר, מחללין עליו שבת באיסור דרבנן, אע"ג דעביד מעשה. וכשאינן בו סכנת איבר, **הרא"ש** הסתפק³⁷, **הרשב"א** פסק לקולא, **הר"ן** לחומרא, ו**רמב"ן** התיר שבות בשינוי. ו**הרמב"ם** כתב: "חולה שאין בו סכנה - עושין לו כל צרכיו על ידי גוי. כיצד?... וכן כוחל עיניו מן הגוי בשבת, אף על פי שאין שם סכנה. ואם היו צרכיו אין בהן מלאכה - עושין אותן אפלו ישראל³⁸". ו**השו"ע**³⁹ הביא הדעות, וכתב שדעת **הרמב"ן** עיקר.

כל צרכי חולה עושין על ידי נכרי בשבת: כתב **הר"ן**, דכי שרי על ידי גוי, הני מילי בחולה שהוא נופל מחמת חליו למשכב; אבל במיחוש שאדם מתחזק בו והולך כבריא, לא. ולא עוד, אלא אפילו דברים שהם מותרים לבריא, אסורים לו, כל היכא שמעשיו מוכיחין שלרפואה הוא מתכוין⁴⁰. וכן פסק **השו"ע**⁴¹.

נחילת עין ביו"ט שני של גלויות: אמימר שרא למכחל עינא ביו"ט שני של ראש השנה. כתב **הרי"ף**, דלית הילכתא כוותיה, דקיי"ל קדושה אחת הן, מיהו גמרינן מיניה, דשרי למכחל עינא ביו"ט שני של גלויות. וכן פסקו **רוב הפוסקים**. ודעת **רי"ד ורי"א** דמותר לכחול העין אף ביום טוב ראשון (לשיטתם לעיל, שפסקו כרבי יהודה לגמרי). ו**השו"ע** פסק כ**רי"ף**.

לאיזה צורך התיירו לכחול: כתב **הרמב"ם**: "מתר לכהל את העין ביום טוב שני, ואף על פי שאין שם חלי". וביאר **רבי אברהם בן הרמב"ם**, דרצה לומר אפילו לנוי, או לחזוק העין בלבד. ודעת **המאירי** שרק מיכחל עינא שיש בו צער הגוף וצד חולי מותר. ו**השו"ע** סתם דבריו⁴².

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות יום טוב, סימן תצו)

ב. אין חלוק בין ראשון לשני אלא לענין מת, וכן לכחל את העין; **הגה:** או שאר חלי שאין בו סכנה (ר"ן פרק אין צדיו) ואף על פי שאסור בראשון אלא על ידי גוי אם אין בו סכנה, בשני מתר אפלו על ידי ישראל, חוץ מיום טוב שני של ראש השנה דשני ימים קדושה אחת אריכתא הן. **הגה:** ודוקא שבות דרבנן דומיא דמכחל עינא, אבל אב מלאכה אסור לישראל לעשותו אפלו ביום טוב שני (ר"ן פרק אין צדיו והמגיד פרק ראשון).

(או"ח, הלכות שבת, סימן שכח)

יז. חולה שנופל מחמת חלי למשכב ואין בו סכנה, **הגה:** או שיש לו מחוש שמצטער ויחלה ממנו כל גופו שאז אף על פי שהולך נכפל למשכב דמי (המגיד פ"ב), אומרים לגוי לעשות לו רפואה אבל אין מחללין עליו את השבת באסור דאורייתא, אפלו יש בו סכנת אבר, ולחלל עליו ישראל באסור דרבנן בידיהם, יש מתירים אפלו אין בו סכנת אבר; ויש אומרים שאם יש בו סכנת אבר עושין ואם אין בו סכנת אבר אין עושין; ויש אומרים שאם אין בו סכנת אבר עושין בשנוי, ואם יש בו סכנת אבר עושין בלא שנוי; ויש אומרים אפלו יש בו סכנת אבר אין עושין לו דבר שהוא נסמך למלאכה

³⁷ הרא"ש הסתפק, אם התיירו כשם שהתיירו אמירה לגוי, או דלמא אמירה לגוי שאני, שאין בה מעשה.

³⁸ המגיד משנה הבין בדבריו, שרק בחולי שאין בו סכנה הכולל כל הגוף, התיירו הרמב"ם שבות על ידי ישראל. והב"י הסיק בדעת הרמב"ם שאף זה אסור בשבות שיש בו עיקר מלאכה שהוא נסמך לה (כגון כוחל שאסור מפני שהוא ככותב), אבל שבות שאין לו עיקר מלאכה שהוא נסמך עליה, מותר אפילו על ידי ישראל.

³⁹ או"ח שכח, יז. מקורות: רמב"ם (הל' שבת, ב, ז). רא"ש (עבודה זרה, פרק ב, סי' י). ר"ן (שבת, פרק שמונה שרצים, לט ב ברי"ף, ד"ה ומהא, ד"ה ונמצאת). רשב"א (שו"ת, ח"ג, סי' רעב).

⁴⁰ וזו היא ששינוי (שבת קי"א א') החושש בשינוי לא יגמע בהם את החומץ.

⁴¹ או"ח שכח, יז. מקורות: ר"ן (שבת, שמונה שרצים, לט ב ברי"ף, ד"ה ומהא).

⁴² או"ח תצו, ב. והמשנ"ב (ס"ק ה) החמיר, וכתב בשם האחרונים דמיירי במי שחש בעינו (וכל גופו בריא).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

דאורייתא, ודברים שאין בהם סמך מלאכה עושין אפלו אין בו סכנת אבר; ודברי הסברא השלישית נראין. הגה: מתר לומר לגוי לעשות תבשיל לקטן שאין לו מה לאכל, דסתם צרכי קטן כחולה שאין בו סכנה דמי (ר' ירוחם נ"ב ח"ט ורמב"ם ורשב"א). וכל שאסור לעשות על ידי ישראל, אפלו על ידי החולה בעצמו אסור; אבל כשעושה לו הגוי מתר לחולה לסיעו קצת, דמסיע אין בו ממש (בית יוסף גמ' ביצה דף כ"ב).

אפיית פת עבה ביום טוב

(כ"א ב') **משנה:** שלושה דברים רבן גמליאל מחמיר כדברי בית שמאי: אין טומנין את החמין לכתחלה ביום טוב. ואין זוקפין את המנורה ביום טוב. ואין אופין פתין גריצין (ככרות עבים, משום טירחא) אלא רקיקין.

(המשך **משנה:**) אמר ר"ג: מימיהן של בית אבא לא היו אופין פתין גריצין, אלא רקיקין. אמרו לו: מה נעשה לבית אביך, שהיו מחמירין על עצמן ומקילין לכל ישראל להיות אופין פתין גריצין וחררין (הוא מין גדול ממיני המאפה).

(כ"ב ב') ואין אופין פתין גריצין אלא רקיקין.

תנו רבנן: בית שמאי אומרים: אין אופין פת עבה בפסח, ובית הלל מתירין.

וכמה פת עבה? אמר רב הונא: טפח, שכן מצינו בלחם הפנים טפח.

מתקיף לה רב יוסף: אם אמרו בזריזין יאמרו בשאינן זריזין? אם אמרו בפת עמלה (שנלושה היטב) יאמרו בפת שאינה עמלה? אם אמרו בעצים יבשים יאמרו בעצים לחים? אם אמרו בתנור חם (שמסיקין אותו בכל יום, הן למנחות הן לצלי) יאמרו בתנור צונן? אם אמרו בתנור של מתכת⁴³ יאמרו בתנור של חרס?

אמר רב ירמיה בר אבא: שאלית את רבי ביחוד, ומנו? רב: מאי פת עבה? פת מרובה.⁴⁴ איכא דאמרי (רב גופיה אמר), אמר רב ירמיה בר אבא אמר רב: שאלית את רבי ביחוד, ומנו? רבינו הקדוש: מאי פת עבה? פת מרובה. ואמאי קרו ליה פת עבה? משום דנפישא בלישה. אי נמי, באתריה דהאי תנא פת מרובה פת עבה קרו ליה.

מכדי, משום דקטרח טרחא דלא צריך הוא, מאי אריא פסח? אפילו בשאר ימים טובים נמי!

אין הכי נמי, ותנא ביום טוב דפסח קאי.

תניא נמי הכי: בית שמאי אומרים: אין אופין פת מרובה ביום טוב, ובית הלל מתירין.

שיטות הראשונים

פת מרובה: הלכה כבית הלל המתירין. **רש"י** פירש, שאופה פתים יותר מכדי צרכו.⁴⁵ **ותוספות** דחו פירושו,⁴⁶ וכתבו דהיינו פתים גדולים ביותר, ועושה לצורך חול הואיל ואין בו טורח כל כך.⁴⁷ וכן נקט **השו"ע**.⁴⁸

⁴³ במסכת זבחים (צ"ה ב') אמרין, תנור של מקדש של מתכת היה, משום שתי הלחם ולחם הפנים שאפיינתן וקדושתן בתנור הוה ליה כלי שרת, וכלי שרת דחרס לא עבדינן. רש"י.

⁴⁴ ולא משום חימוץ הוא, אלא משום דטרח טרחא יתירא למחר וליום אחר. רש"י.

⁴⁵ ובית הלל כרבי שמעון בן אלעזר, "ז א', שאמר ממלאה אשה כל התנור פת, מפני שהפת נאפית יפה בזמן שהתנור מלא.

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות יום טוב, סימן תקו)

ה. מתן לעשות ביום טוב פתין גדולים, ולא חיישינן שמתוך כך יבא לאפות יותר ממה שצריך.

כיבוד הבית בשבת ויום טוב

(כ"ב ב') משנה: (1) אף הוא (רבן גמליאל) אמר שלושה דברים להקל:

מכבדין בית המיטות.

ומניחין את המוגמר ביום טוב.

ועושין גדי מקולס (כרעיו ובני מעיו תלויין חוצה לו בצדו כשצולהו, זכר למקדש) בלילי פסחים.

(2) וחכמים אוסרין.⁴⁹

שיטות הראשונים

כיבוד הבית: במסכת **שבת** (המצניע, צ"ה א') אמרינן דהאידינא דסבירא לן כרבי שמעון, שרי לרבץ בית אפילו לכתחילה. וכתבו **תוספות**, דמהאי טעמא התיר **בה"ג** כיבוד, אפילו כשמזיז עפר ממקומו. וכן דעת **רבינו חננאל**, **רי"ף**,⁵⁰ **רמב"ן**, ו**רשב"א**^{51,52} אבל דעת **רש"י**, **רמב"ם**, **תוספות**, **רא"ש**, ועוד, שכבוד אסור, ואפילו לרבי שמעון (וחכמים במשנה). וכתב **רבינו ירוחם** שכן עמא דבר. והשו"ע סתם **כרמב"ם**, ובשם יש מתירין כתב **כגאוניס ורי"ף**.⁵³

⁴⁶ חדא, דא"כ הוה ליה לאתויי הא דרבי שמעון בן אלעזר, כיון דפלוגתייהו בהכי. ועוד, דלא דמי כלל לפתין גריצין ולמאי אייתינהו הכא?

⁴⁷ ולפי שאין בו טורח כל כך, חיישי בית שמאי שמא יעשה יותר מכדי צרכו. והכי משמע בירושלמי (פ"ב ה"ו) דקאמר מתוך שאתה מייגעו, מימנע ואינו עושה אלא כדי צרכו, דפת קטן יש בו טורח יותר בעריכת כל אחת ואחת. ובית הלל לא חיישי להכי. ב"י.

⁴⁸ או"ח תקוה. מקורות: תוספות (ד"ה דנפישא). וראה "נתיבי הלכה" פסחים, ל"ז א', לגבי דין פת עבה בפסח.

⁴⁹ בשלושתן. בכיבוד, משום אשוויי גומות. ובמוגמר, משום דלאו צורך כל נפש הוא. ומהאי טעמא אסרינן ליה בכתובות בפרק ראשון (ז' א') אשר יאכל לכל נפש, דבר השוה לכל נפש, וזה אינו אלא למפונקים, או למי שריחו רע. ובגדי מקולס, מפני שדומה לקדשים, ויאמרו מותר להקדיש ולאכול קדשים בחוץ. רש"י.

⁵⁰ וכתב הר"ן (שבת, פרק המצניע, לו א ברי"ף, ד"ה והאידינא) דהא דאמרינן בפרק שני דיו"ט (כ"ב ב') שלושה דברים רבן גמליאל מיקל וכו' ומכבדין בין המטות ולא הודו לו חכמים, כתב הרי"ף בתשובה מאן חכמים רבי יהודה היא, ולא קי"ל כותיה.

⁵¹ וכתב הר"ן (ביצה, יב א ברי"ף, ד"ה וכתב הר"ז): וכי תימא הרי הוא מכל מקום מזיז עפר ממקומו! איכא למימר דטלטול מן הצד על ידי דבר אחר משום כבוד יום טוב התירוהו.

⁵² והראב"ד ביאר שלא התיר הרי"ף כיבוד, אלא בבית שנתכבד מערב שבת (אבל בלאו הכי, אי אפשר לבית בלא גומות, ולא סגי דלא משוי גומות, והוי ליה פסיק רישיה), ולא נפל בו בשבת שום דבר שאסור לטלטלו. ודעת **רשב"א** שאפילו היכא שיש בו דברים האסורים בטלטול שרי לכבד, מידי דהוה אגרף של רעי (כ"כ ר"ן, שבת, המצניע, לו א ברי"ף, וראה עבוה"ק בית מועד, ג, ח).

⁵³ או"ח שלזב, מקורות: רבינו חננאל והלכות גדולות (הו"ד בראשונים). בה"ג (סי' ז, הל' שבת, פרק כל הכלים). רי"ף (שבת, פרק כל הכלים, מח א בדפיו). רמב"ן (מלחמות, שבת, מח א ברי"ף); מלחמות ביצה יב א ברי"ף). ראב"ד (הו"ד ברי"ף). ר"ן (שבת, לו א ברי"ף, ד"ה והאידינא; ביצה, יב א ברי"ף, ד"ה וכתב הר"ז). רא"ש (סי' כא). רמב"ם (הל' שבת, כא, ג). תוספות (שבת, צ"ה א', ד"ה והאידינא).

נתיבי הלכה - הדף היומי

השתלשלות ההלכה מהדף
עד השולחן ערוך

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

כיבוד הבית כשהקרקע מרוצפת: דעת הרמב"ם שהאיסור לכבד הקרקע שמא ישוה גומות, ולכן אם היה רצוף באבנים, מותר.⁵⁴ ובשם ר"י כתבו ראשונים, שאסר הכיבוד בכל מקום.⁵⁵ והשו"ע סתם כרמב"ם. והרמ"א כתב שיש מחמירין כר"י.⁵⁶

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות שבת, סי' שלז)

ב. אסור לכבד הבית, אלא אם כן הקרקע מרצף. ויש מתירין אפלו אינו מרצף. הגה: ויש מחמירין אפלו במרצף (טור בשם ר"י, ומרדכי ריש פרק כל הכלים, ור' ירוחם ח"ג וסמ"ג וספר התרומה), וכן נוהגין ואין לשנות. מיהו, על ידי גוי מתר (רבנו ירוחם ח"ג), וכן על ידי בגד או מטלית או כנף אף הקלים ואינו משוה גומות (אגור)...

רשב"א (שבת צ"ה א', ד"ה והאידינא; ביצה כ"ב ב', ד"ה ומכבדין; עבוה"ק שער ג, סוף סי' ה, עמ' נא). סמ"ג (לאוין, סי' סה, ד"ה מסקינן). סמ"ק (סי' רפב, ד"ה תניא). ספר התרומה (הל' שבת, סי' רנד, ד"ה גורפין). רש"י, ריב"א, ראבי"ה בשם רבינו שב"ט ובשם אביו רבינו יואל, אוסרים כיבוד (הו"ד במרדכי). מרדכי (פרק כל הכלים, סי' תיד). רבינו ירוחם (תולדות אדם וחווה, נתיב יב, חלק יג).

⁵⁴ וכדחזינן, פרק המצניע, צ"ה א', דאמימר שרי זילחא במחוזא ולא גזר מרוצף אטו שאינו מרוצף.

⁵⁵ והגהות מיימוניות (שבת, כא, ג, אות ב) כתב בשם התרומה דטעמא דבמרוצף נמי אסור משום דבמרוצף נמי איכא משום אשוויי גומות (בין הרובדין), או גזירה אטו מקום שאינו רצוף, כדאמרינן בפרק במה מדליקין (כ"ט ב') גזירה עיליתא דשישא אטו עיליתא דעלמא. והא דאמימר לא גזר אטו מקום שאינו מרוצף, היינו טעמא שהיתה כל העיר רצופה ולא גזרינן אטו עיר אחרת.

⁵⁶ או"ח שלז, ובביה"ל (ד"ה ויש) כתב דאף לפי הרמ"א, אם כל בתי העיר או עכ"פ רובם, מרוצפים בקרשים, ובפרט אם נתכבד הבית גם כן מערב שבת, אין להחמיר, עיי"ש. מקורות: ראה פסקה קודמת.